

Maxim Gorkij

Životopisná trilogie

Motto:

*Hledání pravdy v ruském člověku je čímsi velice specifickým pro ruskou literaturu a zaznívá v literatuře sovětské jako „gorkovská“ touha pomáhat v obtížném zápase socialistické společnosti o uskutečnění velkého snu o spravedlnosti na zemi, který je stejně obtížný jako zápas člověka o zušlechtění vlastní lidské podstaty.
(ze záložky vydání v roce 1968).*

Aneb:

*I takto lze vykládat boj dělnické třídy za lepší zítřky☺)
(M.S.)*

„Co je mi do toho? Já to neřeknu. Jen koukejte, aby to nevyžvanil Sašeňka!“
„Já mu dám dvoukopejku,“ řekla babička a odváděla mě do domu.

V sobotu před večerní mší mě kdosi přivedl do kuchyně. Bylo tam tma a ticho. Pamatuji se na pevně zavřené dveře do síně i do pokojů a na šerý, kalný, podzimní večer za okny, na šum deště. Na široké lavici u černé pece seděl rozčilený, sobě nepodobný Cikánek. Dědeček stál v koutě a vybíral z vědra, naplněného vodou, dlouhé pruty, měřil je, skládal jeden k druhému a svištivě jimi mával ve vzduchu. Babička stála kdesi v šeru, hlasitě šňupala a vrčela:

„Rá-ád ... trápí...“

Jakovův Saša seděl na stoličce uprostřed kuchyně, mnul si pěstmi oči a cizím hlasem jako staříček žebrač táhle lkal:

„Pro boha, odpusťte mi...“ Děti strýce Michaila, bratr a sestra, stály jako zdřevěnělé těsně u sebe za židlí.

„Až ti nasekám, odpustím,“ řekl dědeček a protahoval dlouhý, navlhčený prut pěstí. „No tak, svlíkni si kalhoty!...“ Mluvil klidně a ani zvuk jeho hlasu, ani vrtění chlapce na rozvrzané stoličce, ani šoupání babiččiných nohou, nic nerušilo slavnostní ticho v soumraku kuchyně pod nízkým, začouzeným stropem.

Saša vstal, rozepjal kalhoty, spustil je ke kolenům, přidržel si je rukama, sehnul se a klopýtavě šel k lavici. Bylo hrozné dívat se, jak jde, a také mně se třásly nohy. Ale ještě hroznější bylo, když si pokorně lehl na lavici obličejem dolů a když ho Vaňka přivázał k lavici za ramena a za krk širokým ručníkem, pak se nad ním sklonil a chytil ho černýma rukama za kotníky u nohou.

„Lexeji,“ zval děd, „pojď blíž!... No, komu to říkám?..“

Tady se podívej, co je to sekat... Ráz!“

Mírně se rozmáchl a švihl prutem po nahém těle. Saša zakvičel.

„Lžeš,“ řekl děd, „to přece nebolí! Ale takhle už to bolí víc!“ A udeřil ho tak, že mu na těle ihned naběhl, naskočil rudý pruh a bratranec táhle zaskučel.

„To ti nevoní, co?“ ptal se děd a pravidelně zdvíhal a spouštěl ruku. „Nejede ti to? To je za náprstek!“ Když zvedal ruku, v mých prsou se všechno zdvíhalo s ní;

když ruka padala, jako bych také já padal.

Saša skučel strašně tence a protivně:

„Já už nebudu-u... Vždyť jsem řeklo tom ubruse... Vždyť už jsem...“

Klidně, zrovna jako by četl z žaltáře, děd řekl:

„Udání není omluva! Udavač dostane první. Tumaš za ubrus!“ Babička se vrhla ke mně, chytila mě do náruče a křičela:

„Lexeje nedám! Nedám, ty ukrutníku!“ Začala kopat do dveří a volala:

„Varjo, Varvaro!...“ Děd se na ni vrhl, srazil ji k zemi, vytrhl mě a odnesl k lavici.

Házet jsem se mu v rukou, rval jsem ho za ryšavou bradku, kousl jsem ho do prstu. Řval, pevně mě stiskl a nakonec se mnou praštil na lavici, až mi rozbil obličej. Pamatuji se na jeho zuřivý křik:

„Přivaž ho! Já ho zabiju!“ Pamatuji se na matčinu bílou tvář a na její vyřeštěné oči. Běhala podél lavice a sípěla:

„Tatínku, přestaňte!... Dejte mi ho...“

Děd mě zbil tak, že jsem ztratil vědomí a několik dní jsem stonal a zmítal se na břiše v široké horké posteli v maličkém pokoji s jediným oknem a s červenou lampou věčného světla v koutě před skřínkou s množstvím ikon.

Dni nemoci byly pro mne velkými dny života. V nich jsem asi nějak rychle uzrál a pocítil jsem cosi zvláštního. Od těch dnů jsem začal lidi zvědavě pozorovat a mé srdce, jako by mi z něho sedřel kůži, bylo nyní neobyčejně citlivé ke každé křivdě a bolesti, vlastní i cizí.

Znenadání, jako by spadl z nebe, objevil se dědeček, přisedl si na postel a ohmatával mi hlavu rukou, studenou jako led:

„Dobrý den, milostpane... No tak odpověz, nezlob se!... Tak copak? ...“ Měl jsem sto chutí kopnout ho, ale každý pohyb mi působil bolest. Připadal mi ještě ryšavější než dřív; hlava se mu neklidně houpala; jiskrné oči hledaly cosi na stěně. Vytáhl z kapsy perníkového beránka, dva cukrové rohlíčky, jablko a větvíčku tmavě modrých hroznů a položil to všechno na polštář, k mému nosu.

„Podívej se, jaké jsem ti přinesl dárky!“ Schýlil se nade mnou a políbil mě na čelo. Potom se dal do řeči a tiše mě hladil po hlavě maličkou, drsnou rukou, jež byla žlutá od barvy, což bylo zvláště vidět na křivých, ptačích nehtech.

„Holenku, nandal jsem ti jich tenkrát trochu moc. Moc jsem se rozčilil. Tys mě kousl, škrábals mě, no a já jsem se pak taky rozvzteklil! Ale to nevadí, žes dostal trochu víc, to ti jen prospěje!

Pamatuj si: když tě bije někdo z rodiny, příbuzný, není to pro tebe žádná hanba, ale poučení.

Cizímu se nedej, ale od vlastní, ho – to nic. Myslíš, že já nebyval bit? Já, Aljošo, býval bit tak, že si to ani v nejstrašnějším snu neumíš představit. Mně tak ubližovali, že sám Pánbůh, jestli se na to díval, plakal! No a dneska? Já, sirotek, syn žebračky, kam až jsem to dotáhl, udělali mě starostou cechu, poroučím lidem.“ Přilehl si ke mně svým suchým, souměrně rostlým tělem a vyprávěl mi o dnech svého dětství tvrdými a těžkými slovy, ale lehce a obratně je řadil jedno k druhému. Vyprávěl až do večera, a když se se mnou vlídně rozloučil a odešel, věděl jsem, že není zlý ani strašný. Bylo mi až k pláči, když jsem si vzpomněl, že mě tak krutě zbil, ale zapomenout jsem na to nemohl.

Dědova návštěva otevřela všem dveře – od rána do večera seděl někdo na posteli a všemožně se mě snažil rozptýlit. Pama~ tuji se, že to nebylo vždycky veselé a zábavné. Nejčastěji ze všech bývala u mne babička. Spala se mnou dokonce na jedné posteli.

Ale nejsilnější dojem. Z těchto dnů ve mně zanechal Cikánek.

Hranatý, ramenatý, s velkou kučeravou hlavou, objevil se u mne k večeru, svátečně oblečen do zlatové hedvábné košile, manšestrových kalhot, a na nohou měl vrzavé vysoké boty, shrnuté jako

harmoniky. Vlasy se mu leskly, veselé šilhavé oči pod hustým obočím i bílé zuby pod černým proužkem mladických vousů jiskřily a košile jen hořela, jak měkce odrážela červený plamen věčné lampy.

„Tuhle, podívej se,“ řekl, vyhrnul si rukáv a ukazoval mi obnaženou ruku, až k lokti plnou. Červených jizev.

„Podívej se, jak jsem to schytil! Měl jsem to ještě horší, ale hodně se mi to už zahojilo! Jestlipak víš od čeho: když to do dědečka vjelo, vidím, že tě může ubít, a začal jsem teda nastrkávat tuhle ruku.

Čekal jsem, že se prut zlomí, že dědeček odejde pro jiný a že tě zatím bába nebo matka odnese! No, prut se nezlomil, byl pružný, dobře máčený. Ale přece jsi jich dostal míň – vidíš o kolik? Já jsem, holečku, mazaný...“

Zasmál se sametovým, vlídným smíchem, znovu prohlížel nateklou ruku a se smíchem povídal:

„Bylo mi tě tak líto, až se mi tajil dech! Cítím, že je zle! Ale on švihá pořád dál...“ Frkal jako kůň, pohazoval hlavou, vykládal mi něco o řemesle a byl mi hned blízký svou dětskou prostotou.

Řekl jsem mu, že ho mám velmi rád, a on mi nezapomenutelně prostě odpověděl:

„Vždyť i já tě mám rád, proto jsem za tebe trpěl, z lásky! Nebo myslíš, že bych to udělal pro jiného? To zrovna...“ Pak mě potichu poučoval a často se ohlížel na dveře:

„Až budeš podruhé bit, víš, neskrčuj se, nekrč tělo, rozumíš? Když tělo skrčíš, to tě pak bolí dvakrát tolik. Pěkně ho uvolni, aby bylo měkké, klidně lež! A nenafukuj se moc, hodně vydechuj a řvi, co můžeš – to si pamatuj, to je moc dobré!“

Zeptal jsem se:

„Copak budu zase bit?“ „No jéje,“ klidně řekl Cikánek. „To se ví, že budeš! Jen počkej, ty budeš často bit...“

„A za co?“

„On už si dědeček něco najde...“ A znovu mě začal starostlivě poučovat:

„Když řeže přímo shora, když prut jen spouští, to lež klidně, měkce. Když ale řeže zdlouha, když udeří a prut k sobě táhne, aby sedřel kůži, táhni se i ty tělem k němu, za prutem, rozumíš? To se ti ulehčil“

Zamrkal tmavým šilhavým okem a řekl:

„V tomhle jsem chytřejší než policajt. Z mé kůže bys mohl, holečku, třeba rukavice šít!“ Díval jsem se do jeho veselé tváře a myslil jsem na babiččiny pohádky o careviči Ivanovi a o hlupáčku Ivánkovi.

